Atatürk Universitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi
Journal of the Fine Arts Institute
(GSED), **Sayı**/Issue **39**, ERZURUM 2017, 94-115

GÖRSELLERLE KURULAN İLİŞKİ: TARİHSEL VE EĞİTİMSEL YAKLAŞIM

Şeyda ERASLAN TAŞPINAR[1]

Özet

Görseller insan hayatında doğdukları günden başlayarak var olan bir olgu olmasının yanında, dünya tarihinde de ilk insanlardan başlayarak süregelmiş bir ifade ve iletişim aracıdır. Hayatımızda bu kadar önemli yer edinen görsellerle kurduğumuz ilişkiler iletişim, görsel mesaj üretme, görsel mesajları okuma gibi beceriler kullanmamızı gerektirmektedir. Bu araştırmanın amacı görsellerle kurulan ilişkilerin kavramsal içeriğinin analiz edilmesi, tarihsel süreç içerisinde görsellerin gelişimi ve görsellerin eğitim alanında kullanımının literatüre dayalı olarak incelenmesidir. Çalışmada görsellerin gelişimini etkileyen tarihsel faktörleri ve eğitimsel boyutu altında öğrencilerin görsel becerileri ile ilgili farklı araştırmalardan elde edilen sonuçlar ve yorumlar derlenerek görsellerle kurulan ilişkiler tartışılmıştır. Bulgu ve verilere yer verilerek ilgili tespitler yapılmıştır. Araştırma sonucunda görsellerin kavramsal içeriği, tarihsel süreç ve eğitimsel boyutta ilgili tespitlere ve önerilere yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sanat Eğitimi, Görsel İletişim, Görsel Okuryazarlık, Görsel Beceriler, Görsel Tarih.

The Relationships with Visualization: Historical and Educational Approach

Abstract

The visuals are an existing phenomenon starting from the very beginning of human life, as well as an ongoing expression and communication tool in the world history starting from the first human being. The relation with visuals has great importance for our lives and requires some skills such as communication, visual message generation and reading visual messages. The aim of this research is to analyze the conceptual content of the relationships established by the visuals, to examine the developments of visuals on historical process and also to scan the literature for usage of visuals on education. The relationships with visuals are

[1] Yrd. Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi, Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi, Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü, Resim-İş Eğitimi Amabilim Dalı, seraslan@atauni.edu.tr

discussed by different research results and comments related with student's visual skills under historical influencing factors of visuals development and the educational approach. Some evaluations have been done through literature findings and data. As a result of the research, there have been submitted some determinations associated with the conceptual content of the visuals, the historical process and the educational dimension.

Key Words: Art Education, Visual Comunication, Visual Literacy, Visual Skills, Visual History.

1. Giriş

Görseller hayatın her alanında var olan ve kullanılan bir ifade biçimidir. Şekiller, simgeler ve biçimler ile çevrelenmiş olan çevremizde görsellerle iletişim halinde olmak kaçınılmaz bir durumdur. Çağımız teknolojisi ile görsellerin yaygın olarak kullanılması bu iletişimin gerekliliğini de zorunlu kılmaktadır. Afişler, trafik işaretleri, bilgisayarlar, televizyonlar, cep telefonları gibi günlük hayatta her gün kullandığımız araçlar görsel ifadeler ile doludur.

İnsanlar dünyaya gözlerini açtıkları ilk andan itibaren görmeye ve bakmaya başlarlar. Bu eylemler yoluyla görsellerle hayat boyu devam edecek etkileşimlerine başlamış olurlar. Buradaki görme ve bakma anlamlandırılmış ve bilinen bir bakma ve görme olmamakla birlikte zamanla anlamlandırılacak bir süreçtir. Küçük bir bebek dünyayı izledikçe şekilleri ve biçimleri anlamlandırarak tanır ve onlarla ilk iletişim yolunu farkında olmadan kurar. Çocuk büyüdükçe görsellerle kurduğu ilişki de büyür ve gelişir. Çevresindeki görselleri ve onlardan gelen mesajları anlar, kendi görsel mesajlarını üretir ve etrafında bir görsel iletişim ağı oluşturur.

Dünyanın her yerinde insanlar görsellerle ortak ve benzer ilişkiler kurmuşlardır. Görseller evrenseldir; yerel kültürlerin etkisinde kalmış ya da bölgesel ifadelerle oluşturulmuş olsalar bile görseller evrensel dillerinden hiç bir şey kaybetmemişlerdir. Rose (2001: 5)'in Jay (1993)'ten aktardığı gibi evrensel bir ifade biçimi olmasından dolayı görsel dilin yazılı anlatımla kıyaslandığında bazı ayrıcalıkları olan ve daha kolay yanları vardır. Görsel olan her şey insanlar için daha kolay algılayacağı biçimlerdir. Görsel kültürün etkisindeki bu çağda, çağdaş toplumlarda görsellerin merkezde olduğu ve *"göz merkezli" toplumların oluştuğu* görülmektedir. Toplumların iletişimde görmeye dayalı olan görsel kültür gün geçtikçe yazılı kültürün önüne geçmektedir.

Barnard (2010), görsel olanın en kapsamlı tanımını "insanlar tarafından üretilmiş, yorumlanmış, ya da meydana getirilmiş, işlevsel, iletişimsel ve/veya

estetik amacı olan her şey" olarak ifade eder (Akt; Akın, 2012: 673). Günümüz iletişim kültüründe görseller oldukça baskın bir şekilde kullanılmakta, kolayca üretilmekte ve yayılmakta olduğundan etkisini her alanda hissettiğimiz bir görsel kültür birikimi oluşmaktadır. Ellul (2012: 274) bu gibi yorumların temel önermesinin yazı ve sözün gücünü yitirdiği, bunların yerine görsel imgelerin geçtiği olarak savunmaktadır.

Görsellerin insan hayatında gittikçe daha da baskın olduğu bu çağda, görsellerle ilişkilerin kurulması ve geliştirilmesi de gerekli hale gelmiştir. Görsellerle kurulan ilişkiler sisteminin ilk basamağı görme eylemi ile başlamaktadır. Fiziksel bir eylem olarak görme, ışığın cisimlerden yansıyarak gözümüze ulaşması ile ilk adımı atmış olur. Fiziksel olarak görme eylemi gerçekleşirken beyin büyük bir rol oynar. Beyindeki her yarıkürenin oksipital lobu, birincil görsel alan olarak bilinir. Göz yuvarlağının arka kısmındaki ağsı tabakaya ışık düştüğünde, görme sinirleri uyarılır ve elektrokimyasal enerji oluşur. Sinirlerin uyarımı optik sinir boyunca akar ve optik kiasmadan (optic chiasm) olarak adlandırılan bölümden geçerek görsel beyin kabuğuna ulaşır. Optik kiasma, beyinde hipotalamusun alt yüzeyindeki görsel sinirlerin çapraz olarak bağlandığı özel bir bölgedir (Webster's, 1994, Akt; Alpan, 2008: 82). İşitme ve görme ile ilgili olarak bilişsel işlemlerin gerçekleşmesinde önemli bir rol oynayan beyin kabuğu, beynin en büyük ve en karmaşık bölümüdür. Buradaki birincil görsel alan, görsel uyarımların imge olarak işlem gördüğü bölümdür (Metallinos, 1994: 56).

Görme fiziksel bir eylem ile başlamakla birlikte sadece fiziksel bir eylem değildir. Görme karmaşık bir bilişsel süreçtir. Fiziksel ve zihinsel bileşenlerin birleşimidir. Denzin (1995: 184)'e göre; göz, hem baktığı hem de bakıldığı konumdan bağımsızdır; gözün bağımsızlığına duyulan bu inanç, görme ve bilme arasında bir özdeşliğin kurulmasını da mümkün kılar. Modern-postmodern toplumlarda göz, bilmenin ve temsilin diğer organlara dayalı yönünü bastırmıştır ve bu durum, her şeyin merkezinde, sabit bir konumu olan, görürken görünmeyen özne kategorisine dayanmaktadır. Görme işlemi sonrasında oluşan görüntüyü anlamlandırma ise kişilerde farklı frekanslarda oluştuğu için anlamlandırma farklılıkları ortaya çıkabilir. Beyine gönderilen görüntülerin anlaşılması ve anlamlandırılması görme olayının gerçekleşmesinden sonra olur. Bu süreç, bireylerin bazı farklı özellikleri ile doğrudan ilişkili olan bir süreçtir. Bu farklı özellikler kişinin, sosyal ve kültürel yapısı, algı düzeyi ve eğitim seviyesi, içinde bulunduğu toplumun değer yargıları ve estetik beğenileri ile yakından ilişkilidir.

Görsel uyaranları algılama, yorumlama ve tepki verme sürecinde beynin büyük bir bölümü (%60 oranında) görev yapmaktadır. Görsel uyaranların beynin

hangi bölgesinde işlendiği bilinmekle birlikle sürecin nasıl işlendiğine dair bilgiler fazla değildir (Gegenfurtner, 2005: 69). Çevrenin ve nesnelerin gözlemlenmesi, duyu organları vasıtasıyla yorumlanması algının görevidir. Bu süreçte dikkat ve görme duyusunun işlevi büyüktür. İnsan, çevresi ile olan ilişkilerin önemli bir bölümünü görsel yolla sağlar. Bu da algının, görsel iletişim üzerindeki etkisini açıklar niteliktedir.

Değişken ve karmaşık bir süreç olan görsel algılamanın, estetik görüntüleri anlama çevirebilir olduğunu belirten Locke, algılamanın görüntülerin anlamlandırılması olduğunu, düşünce ve tecrübeden etkilenen sübjektif bir süreçten oluştuğunu söylemektedir. Bununla birlikte Locke insanların çevrelerini algılamada %83 gibi yüksek bir oranda görme eylemini baskın olarak kullandıklarının altını da çizer (Ketenci ve Bilgili, 2006: 192). Berger (1998), "görme yetisinin sürekli değişen, beklenmedik olasılıklara karşı etkin bir yanıt olarak geliştiğini ve gelişmesi arttıkça da olaylardan yorumlayabileceği görünüm dizilerinin karmaşıklığının da arttığını, fark etmenin bu yorumlama olgusunun can alıcı yönlerinden biri olduğunu belirtir" (Akt; Aslan, 2003: 41).

Günümüzde insan deneyiminin, geçmişte olmadığı kadar görselleştiğini belirten Mirzoeff (1998: 5) görsel deneyimimizin çoğunun bakmanın biçimsel yapılanması anlarında yer aldığını ileri sürer ve görsel deneyimlerin diğer deneyimler tarafından belirlenen ikincil bir deneyim olmadığının altını çizer. Görsel deneyimler hayatımızın her anında karşımıza çıkabilirler. Mesela bazen bir işaret panosunda, bazen bir duvarda, bazen bir kişinin üzerindeki giyside, süpermarkette, havaalanlarında, ambalaj tasarımında, trafik yönlendirmelerinde karşımıza çıkarak bizi yönlendirir. Bu işaret ve semboller insan yaşamını kolaylaştıran ve çevresiyle iletişim kurmasını sağlayan önemli görsel ögelerdir. Aynı dili konuşmayan, aynı kültürel yapıdan olmayan pek çok insanın kullandığı uluslararası havalimanları gibi ortak kullanım mekânları, evrensel anlam taşıyan sembollerle doludur. Çünkü bu semboller herkes tarafından anlaşılabilen en iyi iletişim elemanlarıdır. Bir başka örnek ve belki de en ektilisi trafik işaretleridir. Hepimiz bu işaretlerin anlamını ve iletmek istediği mesajı güvenilir bir yolculuk için bilir ve uygularız (MEB, 2013: 19). Konuşulan bir dilde bulunan fonemlere göre düzenlenmiş bir grup harf yerine, bir fikri temsil eden grafiksel semboller olan ideogramlara örnek olarak havaalanlarında ve dilini bilmediğimiz bir ülkedeki trafik işaretleri, yabancı alfabeler, rakamlar ve matematiksel gösterimler de verilebilir. Bunlar dünya çapında nasıl telaffuz edilirlerse edilsinler anlamları görsel olarak aynı anlaşılacaktır.

Günlük hayatımızın her alanında önemli bir yer tutan ve etkili bir iletişim aracı olan görseller; işaret, biçim, simge ve sembollerden oluşan çok geniş bir anlatım alanını kapsar. Hayatımızda bu kadar çok ve önemli bir yere sahip olan görsellerle kurduğumuz iletişim faaliyetleri incelenmesi gereken çok geniş bir alandır. Bu araştırmada insanların görsellerle kurduğu bu iletişim ilişkisi tarihsel ve eğitimsel boyutlarıyla ele alınmıştır. Görsel iletişim yöntemlerinin gelişim tarihsel süreci insanoğlunun mağara duvarlarına çizdiği şekillerden başlayarak günümüze kadar ele alınmış ve eğitim-öğretim faaliyetlerinde oynadığı roller incelenerek bir değerlendirme yapılmıştır.

2. Görsellerle Kurulan İlişki: Tarihsel Boyut

İnsanoğlunun var olduğu en eski zamanlardan beri, insanlar düşüncelerini paylaşmak ve anılarını kaydetmek için görsel ifade biçimlerini kullanmışlardır. Bazen bir mağara duvarına, bir ağaç üzerine çizilen bir resim, bazen sadece toprağa bırakılan geçici bir iz olarak ya da anıtsal eserler olarak tarihin her sayfasında karşımıza çıkabilecek bir olgu olan görseller, insanların duygu ve ifade araçları olarak tarihte hiç bitmeyen yerini almıştır.

Görsellerin tarihsel olarak geçirdiği değişimlerde bazı dönemlerin ve buluşların görsellerin kullanımında, üretilmesinde ve anlamlandırılmasında büyük etkileri olmuştur. Bunlardan en dikkat çekenleri ilkel dönemler, yazının icadı, dini inançların etkisi, sanatta yükseliş dönemleri, matbaanın bulunması, fotoğraf makinesinin icadı, televizyon ve beyaz perdenin hayatımıza girişi, bilgisayar ve internetin etkinliği ve dijital dünya ile görsellerin kullanım sınırsızlığıyla gelişen yeni görsel çağ öne çıkan örnekler olarak verilebilir.

2.1. İlkel Dönemlerde Görseller

Tarih boyunca her çağda insanlar, görsel olarak kendine özgü bir tarz ve üslup oluşturmuşlardır. İlkel çağlardan günümüz toplumuna gelene kadar tarihin karmaşık serüveni ile paralel ilerleyen görsellerin serüveni de biçimsel ve üslupsal farklılıklar göstererek ilginç ve karmaşık bir seyir izlemiştir. Görselliğin tarihi şüphesiz insanlığın tüm dönemlerine yayılmıştır ve en basit ifadeyle görsellik insanlık tarihiyle birlikte başlamıştır denilebilir. Doğrudan duyuşsal olan görme eylemi konuşma ya da yazma becerileri olmaksızın da gerçekleşebileceğinden görsellerle bağ kurmanın insanlıkla yaşıt olduğu düşünülmektedir. İlk örneklerini mağara duvarlarında gördüğümüz yabansı görseller ile görsellerin var olma serüveni de başlamış olur. Gombrich (2007: 40) ilkel toplulukların düşünce tarzlarını anlamaya çalışmanın önemini vurgulayarak, onların görselleri bakılacak güzel şeyler olarak değil de, kullanılacak ve güç dolu nesneler gibi görmeye iten ya-

şantılarını kavramadan, sanatın bu yabansı başlangıçlarını anlayamayacağımızı belirtir. Tarih öncesi ilk çağlarda mağara duvarlarına resimler yaparak kendini ifade eden insanlar bu resimlerle birbirleriyle iletişim kurmuşlardır.

Yazının icadından önce, yani diğer bir deyişle tarih öncesi dönemlerde Avrupa'da, Asya'da ve dünyanın birçok yerinde okur-yazar olmayan kişiler tarafından kaya yüzeylerinde üretilen işaret ve sembollerden oluşan resimler, insanların kullandığı ilk görsel ifadelerdir. Bilimsel araştırmalar sonucunda, bu görsellerin çok eski tarihlere kadar gittiği ortaya çıkarılmıştır. Pettersson (2013: 3) analiz yöntemine dayanan tarihleme teknikleri ile Avrupa'da bazı kaya resmi örneklerinin en az 30.000 yaşında olabileceğini belirtmiştir. Barınaklar, mağara duvarları ve açık hava mekânlarda kayalıkların üzerinde karşımıza çıkan resimler oyulmuş, çizilmiş veya boyalı görüntüler içeren görsellerdir.

Avrupa'da tarih öncesi kaya resimlerinin en iyi bilinen örnekleri Altamira, Lascaux ve güney Fransa ve kuzey İspanya'da yer alan Paleolitik mağaralardır. Geyik, at, ren geyiği, bizon çoğunlukla olmak üzere, insanlar ve diğer hayvanlardan oluşan birbirine benzeyen motiflerin bu resimlerde kullanılması dikkat çekici bir özelliktir. Konularının ve yapım amaçlarının olasılıkla av başarısını ve doğurganlığı artırmak olduğu düşünülen kaya resimlerinde, perspektif, renk bilgisi ya da oransal ayrıntılar gibi görsel kodlardan yoksundur. Ancak gerçeğine çok yakın olarak resmedilmiş resimler hiçte başarısız değildir. Kendilerine özgü bir biçim ve üslup yakalayabilmişlerdir. Gombrich (2007: 42), bu resimlerin insan becerisinin en eski izleri olduğunu ve bu resimlerin 19.yy'da ilk keşfedildiklerinde arkeologların bu denli gerçekçi ve canlı gibi duran bu resimlerin buzul çağı insanları tarafından yapılabileceğine inanmadıklarını belirtir.

Tansuğ (1995: 22) kaya resimlerini yapan insanların avcılık yaparak geçindiğinden duvarlardaki av sahnelerinin onların av için önceden yaptıkları bir resim büyüsü de olabileceğini belirtmiştir. Bununla birlikte, bu resimleri yapan ilkel insanların avcılık yapmak zorunluluğundan dolayı görüşlerinin çok keskin bir şekilde geliştiğinin ve yaptıkları gözlemlerinden akıllarında kalan hayvan imgelerini bitkisel ve toprak boyalar kullanarak görselleştirdiklerinin de altını çizmiştir. Bu durumda insanoğlunun mağara resimleriyle başladıkları görsel iletişimin, 30.000 yıl öncesinden beri süregelen bir iletişim yöntemi olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. İnsanlar doğada gözlemledikleri ve akıllarında ürettikleri imgeleri, birer öykü niteliğinde duygu ve düşüncelerini aktarmak gayesiyle binyıllarca resimlemişlerdir.

Turani (2003: 9)'ye göre insanlığın eski taş çağlarından günümüze eserleri ile çizdiği grafiği incelediğimizde, küçük avcı topluluklarından köylere, köyler-

den site hayatına, site hayatından kent devletlerine ve daha sonraları, imparatorluklar ile devlet yönetimlerine varılmıştır. Ayrıca toplumun yapı ve kültürünü oluşturan sonsuz faktörlerin etkisinde kalan sanatçının eserinin, yapıldığı zamana ve topluma göre şekillendiğinin altını çizerek, insan topluluklarının site haline gelmeden önce, sanatçının teknik yönden gelişmediğini, sitenin, sanatçı kabiliyetlerini geliştirdiğini ve anıtsal sanatların oluşumunu sağladığını vurgulamıştır.

Bu dönemlerde insanların görselleri hangi kaygılarla yaptıkları sorusuna dinsel büyüler, av planları ya da iletişim kurmak gibi cevaplar verilebilse de sanatsal amaçlarla yapılmadığı kanısı daha yaygındır. Bütün bunların sanatla çok az ilgisi olduğunu söyleyen Gombrich (2007: 43) gerçekte sanatı çeşitli biçimlerde etkileyen inanışların olduğunu belirterek, heykel ya da resimsel anlatımın bizim standartlarımıza göre güzelliğinden ziyade, yarattığı etki yani büyüsel olan etkiyi sağlayıp sağlamadığının daha önemli olduğunu bildirmiştir.

İnsanlık tarihi, büyük bölümler halinde üç önemli kültür dönemine ayrılmıştır. Bunlar yağma kültürü, tarım kültürü ve bilimsel teknoloji kültürüdür. Bu kültür aşamalarından bir diğerine geçmek binlerce yıllık zaman, büyük savaşlar, inanç değişikleri gibi uzun ve acılı süreçlerle gerçekleşmiştir. Yağma kültürlerinden sitenin doğmasına kadar geçen süre içerisinde oluşturulan görsellerde sanatsal ve anıtsal özellikler olmadığı görüldüğünden bu dönemde üretilen görsellere ve eserlere "primitif halk sanatları" denir. Primitif halk sanatlarında görseller konuları olan ve insan figürlerinin de kullanıldığı resimlere dönüşmüştür. Sitelerin kurulması ile birlikte oluşturulan görsellerde anıtsal üslupların kullanıldığı dikkat çeker ve bununla birlikte arkaik dönem eserleri görülmeye başlanmıştır. Arkaik dönem görsellerinde figürlerde eklemler, gözler, ifadeler, saçlar gibi detaylara yer verilmiştir. Üç boyutlu heykeller ve rölyeflerde figürler frontal olarak ayakta ya da oturur şekilde gösterilmiştir (Turani, 2003: 11).

2.2. Yazının İcadı ve Büyük Medeniyetler

Yazının bulunmasından önce insanlar görselleri bir gereksinim sonucu, kendilerini ifade etmek için kullanmışlardır. Parsa (2007: 2) insanoğlu için kendini görsel imgelerle dışa vurmanın her dönemde doğal bir yol olduğunu belirtmiştir.

Mısırlılar, Sümerler, Asur ve Çinliler görsel üslup olarak gelişmiş medeniyetler olarak öne çıkmışlardır. Kendilerine özgü görsel anlatımlar ve kurallar geliştiren bu medeniyetler ayrıca tarihin seyrini değiştirecek olan başka bir iletişim aracı olan yazının oluşumu için de büyük adımlar atmış medeniyetlerdir.

"Hiyeroglif yani resim-yazı" olarak nitelendirilen ilkyazı örnekleri ideografik ve piktografik yazının oluşumunu sağlamıştır. Temsil ettikleri nesnelerine

benzeyen ikonlara piktogram, soyut fikirlere ise ideogram adı verilmiştir. Yazının ortaya çıkışı binlerce yıl süren bir görsel dönüşümdür. Hiyeroglif adı verilen resimlerden oluşan ilk alfabe Sümerler ve Mısırlar tarafından kullanılmıştır. Olayları ve nesneleri tek bir resimle anlatmanın zorluğu sembollerin gelişmesini sağlamıştır. Daha sonra anlatım dilinin zenginliği geliştikçe görsel olarak ifade etmek için semboller yetersiz kaldığından, sözdeki heceler ve sesleri birbirinden ayıran değişmeyen işaretler kullanmaya başlanmış ve harfler meydana getirilmiştir. Alfabenin bulunuşu ve kullanımı ile konuşma dili görsel işaretlerle, görsel olarak kaydedilmeye başlanmıştır.

Tarihin seyrini değiştiren yazının kullanımı ile medeniyetler hızla ilerlemeye ve birikimlerini yazılı eserler vasıtasıyla bir sonraki nesillere aktarmaya başlamışlardır. Bilgilerin ve tecrübelerin sonraki nesillere aktarılması kültürel zenginliklerin kaybolmadan korunmasını ve bilgi birikimini başlatmıştır. Toplum yapısında yaşanan sosyal ve teknik gelişmeler görsel üsluplara da yansımış, görsellerdeki bilgi ve gelişim ile paralellik göstermiştir. Bu dönemlerde görsel ifadeler papirüsler üzerine ve iç mekân duvarlarına yapılmış resimler ile küçük heykelcikler olarak kendini göstermiştir.

Zaman ilerleyip bilgi birikimi arttıkça yeni buluşlar, gelişmeler, bilimde ve sanatta ilerlemeler toplumları ve medeniyetleri gün geçtikçe geliştirip büyütmüştür. Yunan, Roma, Çin ve Mısır gibi büyük medeniyetler tarihe damgalarını vururken sanatsal anlatım ve görselleştirme konularında da kendilerini ispatlamışlardır. Mısır sanatının geometrik düzenleme ve keskin doğa gözlemleri öne çıkan özellikleri olmuştur. Antik çağ görsel ifade de mitolojik hikâyeler ve felsefi anlatımların çağı olmuştur. Hem edebi hem de görsel olarak büyük ve klasik eserler üretilmiştir. Uygarlığın temellerini atan antik çağ, sanat ve kültür alanında kanunlar, ölçüler, ilkeler ve standartlar geliştiren bir dönem olarak tarihteki yerini almıştır. Diğer bir taraftan devlet yapısı ve gelişen dini inançlar toplumun yapısını değiştirirken klasik üslubun başlaması da hızlanmıştır. Klasik dönemde görsel anlatım olarak mimari, resim ve heykel formları yaygın olarak kullanılmıştır. Klasik dönemin görsellerinde, idealize edilmiş insan figürleri hem resimde hem de heykelde belirli kompozisyon kuralları ile yapılmıştır. Eserlerde kompozisyon kuralları, anatomi, perspektif, ışık, gölge ve üç boyut gibi temel prensiplerin çözümlenmesi ve oldukça doğru bir şekilde kullanılması dönemin en önemli görsel üslup özellikleridir.

Görsellerin kullanımının uzun tarihsel geçmişi içerisinde eski filozoflar da iletişim için görselleri kullanmışlardır. Aristoteles, anatomi ve tıp alanında bilgileri ifade etmek için anatomik resimler yapmıştır. Matematikte, Pythagoras geometriyi öğretmek için görsel imgeler kullanmıştır.

Medeniyetler geliştikçe onlarla birlikte gelişen bir başka olgu da din olmuştur. Dini inançlar toplum yaşamını derinden etkilemiş ve yön vermiştir. Görsellerin kullanımında da dini inançların etkisi çok belirgindir. Dini inançların toplum yapısında ki baskısı ve gücü zamanla artmış, bu durum üretilen görselleri de etkilemiştir. Ortaçağ sanatı ve estetiği, kilise ile soyluların önerdiği dinsel dogmalara yöneliktir. Dini konular resimlerde ağırlık kazanmıştır. Aydınlanma çağıysa matbaanın icadıyla bilginin daha hızlı dolaşabilmesinin ve daha çok kişiye ulaşmasının karşılığını yenilikçi ve daha cesur eserlerle göstermiştir. Matbaanın ardından yazı toplum üzerinde oldukça etkin olmuştur. Bilginin yayılması hızlanmış daha çok kişiye ulaşması sağlanmıştır.

Özellikle Rönesans ve ardından Aydınlanma çağıyla gelişen burjuvazi, toplumu adeta bir dönüşüme uğratmış, bu dönüşümde resim sanatını etkileyerek Romantizm, Klasisizm, Realizm gibi akımları beraberinde getirmiştir. Görsellerin kullanımları sanatçıların içinde yaşadığı dönemlerden etkilenmiş, akımlar içerisinde şekillenmiştir. Akımlar; sanatçıların, renk kullanımından, ışık ve gölge, kompozisyon gibi pek çok sanatsal elemanın kullanımında tarz ve üslup olarak birbirine benzeyen yaklaşımlarla oluşmuş dönemlerdir. Zaman olarak birbirlerine çok yakın olan Rönesans ve Barok dönemlerinde yapılmış iki eseri karşılaştırırsak; Rönesans döneminde yapılmış bir eserin doğal ışığıyla Barok dönemde yapılmış bir eserin tek noktadan yapay ışığının birbirinden çok farklı olduğunu dönemlerin resimlerinden görebilmekteyiz.

2.3. Fotoğraf Makinesinin İcadı

Fotoğraf makinesinin atası ilkel görüntü elde etme aracı olan camera obscura, olarak bilinmektedir. 1700'lü yılların sonunda icat edilen ve nesnelerin görüntülerinin bir yüzey üzerine yansıtılması prensibi çalışmaktadır. Dört tarafı kapalı içine ışık sızdırmayan karanlık bir odanın bir duvarına açılan İğne deliği büyüklüğündeki bir noktadan içeri sızan ışığın önünde duran cismin karşı taraftaki beyaz bir yüzeye ters olarak yansıyan görüntüsüdür. Beyaz kâğıt üzerindeki bu görüntü bir nesnenin başka bir yüzey üzerindeki hayali görüntüsüdür. 17. ve 18. yüzyılda ressamlar özellikle manzara ve mimari resimlerde, düzgün bir perspektif ve doğru orantıyı elde edebilmek için yaptıkları çizimlerde bu yöntemi sık sık kullanmışlar ve daha sonra tekniği daha da geliştirerek deliğe bir mercek yerleştirilip, daha net görüntü ve daha fazla ışık elde etmeyi başarmışlardır (İlkyaz ve Şahin, 2014: 161).

1839 yılında fotoğraf makinesinin ortaya çıkmasının ardından fotoğraf, kimi ressamlar tarafından endişe ve kuşkuyla karşılanan bir yenilik olarak algılansa da, resim sanatının değişiminde ve yönelimlerinde bir ivme kazanmasına ortam

hazırlamıştır. Başlangıçta Ingres ve Turner gibi fotoğrafa karsı çıkan ressamların yanında, Delacroix, Courbet, Millet, Manet, Seurat, Degas, Lautrec, Cezanne ve Munch gibi ressamlar resimlerinde fotoğraftan yararlanmıştır. Fotoğraf, 20. yüzyılda da bazı ressamların çalışmalarında kaynak malzeme olarak etkinliğini sürdürmüştür.

Nesneleri doğada oldukları en gerçekçi halleri ile tek bir deklanşöre basma hareketiyle görselleştiren mucizevi bir makine olarak hayatımıza giren fotoğraf makinesi, görsellerin biçimsel olarak gelişimlerini de kökünden sarsacak temeller atmıştır. Zamanla fotoğraflar yaygınlaşarak kitle iletişim aracı olarak kullanılmış ve farklı alanlarda kendine yer bulmuştur. Kullanım alanı olarak fotoğraf işlevsel ve sanatsal olarak iki ayrı prensiple kullanılır. İşlevsel fotoğraflar olayları belgelemek için kullanılırken, sanatsal fotoğraflar sanatçıların düşünce ve hayal güçleri doğrultusunda özgür fotoğraflardır.

İşlevsel fotoğrafın esas görevi nesnenin gerçekliğini başarılı bir biçimde yansıtmakken sanat amaçlı çekilen fotoğraflarda ise nesnenin yanı sıra sanatçı dünyayı görüşünü de yansıtmaktadır. Örneğin portre fotoğrafında, fotoğrafçısının gördüğü, algıladığı ruh hali, modelin coşkusu, mutluluğu veya hüznü yansıyacaktır (Göksungur, 2006: 37). Bu anlamda sanatsal fotoğraflarda duyguyu yansıtmak, gerçekliği yansıtabilmek kadar önemlidir. Sanatsal fotoğraflarda fotoğrafı çekilen konunun ne olduğu önemli değilken, fotoğrafın taşıdığı görsel özellikler önemlidir.

Teknolojik gelişmelerin hızlı bir ivme kazandığı 20.yy'da sanayi devriminin etkisi ile insanlar iş imkânlarının daha çok olduğu büyük kentlere göç etmeye başlamışlardır. Üretimin ve tüketimin karşılıklı olarak arttığı bu yüzyıl aynı zamanda bilimsel ve sanatsal anlamda yeniliklerin hızlı yaşandığı bir dönemdir. Makineleşme, insan gücünün kullanımını, yaratıcı faaliyetlerinden daha çok gündelik ihtiyaçlara yönelik seri üretimlere kaydırırken, fotoğraf makinesi, görüntü oluşturma sürecinde daha hızlı ve daha çok görüntü üretmeyi basarmıştır. Bu gelişme, sanatçıların gerçekliği yansıtma anlayışlarında köklü değişimlere neden olmuştur. Gombrich (2007: 28), Sanatın Öyküsü isimli kitabında fotoğraf makinesinin sanatı nasıl etkilediği ile ilgili olarak koşan at fotoğraflarını ve resimlerini örnek göstermiştir. Dörtnala koşan atın ayaklarından birinin kesin olarak yere basışı resimlerde yer almayan ve fotoğrafın gösterdiği bir gerçek olarak sunulmuştur. Fotoğraftan önce yapılan resimlerde koşan atların dört ayağı da havada resmedilmiştir. Bütün bunlardan yola çıkarak, fotoğrafın resim sanatında bir dönüm noktası olduğu ve sanat tarihsel gelişim sürecinde fotoğraf-resim ilişkisinin kendini şartlara göre yeniden biçimlendirdiği görülmüştür.

2.4. Teknoloji ve Modern Dünyada Görseller

Teknolojinin hızla gelişmesiyle önce fotoğraf makinesinin bulunması daha sonra sinemanın hayatımıza girmesi, televizyonun icadıyla görüntünün herkesin evine kolayca girebilmesi mümkün hale gelmiştir. Nihayetinde bilgisayar ve internetin geliştirilmesi de bilginin inanılmaz hızını, görüntünün ve görsel kültürün kendine özgü yeni dilini hayatımıza katmıştır.

İletişim araçlarının özellikle ses ve görüntü ile oluşturulan çoklu ortam teknolojilerine dönüşmesi görselliğin küresel etki alanını oldukça genişletmektedir. Gelişen bilgi ve iletişim teknolojileri insanı ilgilendiren bütün eylemlerin neredeyse tamamını görselliğe dayandırmak eğilimindedir. Hızla değişen ve gelişen görsel dünya içindeki bireylerin algılama süreci de hemen her yerde karşılaştığı görsellerden etkilenmekte ve yönlendirilmektedir.

Günümüzün yaşam biçimlerinde teknoloji, kültür ve sanata alanlarının tüm değer yapılarında etkili olmuş bir araçtır. Tüm toplumsal yapılarda varlık gösteren teknoloji günümüz bireyselliğinin kontrol edilmesinde de etkili olmuştur. Teknoloji günlük hayatta yaşamı kolaylaştırıcı, düzenleyici iken, bilimsel ve sanatsal olana etkisi ile de faklı söylemlerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bilgisayar, akıllı telefon gibi makinelerin hayatımızdaki rolünün son derece fazlalaşması sebebiyle; başta sanatçılar olmak üzere, sanat eğitmenlerinin ve sanatseverlerin sanat odaklı teknoloji kullanımı oldukça artmıştır. Mağara resimlerinin üzerinden asırlar geçtikten sonra bugün insanoğlu sanat eserini doğadan elde ettiği boyaların yanı sıra, ışıklarla, pixellerle üretir hale gelmiştir. Hatta öyle ki teknoloji sanat için sadece bir araç olmakla yetinmeyerek sanatın yapıldığı ortamın bizzat kendisi olma yolunda oldukça ileriye gitmiştir (Türkmenoğlu, 2014: 89).

Teknolojideki ilerlemeler, sosyal medya ve insanların bilgiye kolay ulaşabilmesi, bilgisayar destekli aygıtların tüm dünyada yaygın olarak kullanılması, bilginin ve sanatın dijital teknolojilerin vasıtasıyla kültürlerarası ortamlara hızla aktarılabilmesi bilişim çağı olarak bilinmektedir. Bu gelişmeler ile neredeyse dünyadaki uluslararası sınırlar ortadan kalkmıştır. Çağın gelişmiş teknolojisi sanatçıyı, geçmişten günümüze kadar alışmış olduğu ve en iyi bildiği malzemeler olan tuval ve boyaya dokunmadan, boyanın kokusunu hissetmeden, kendi bulunduğu mekânının dışında başka bir zaman ve mekân gerçekliğiyle işleyen sanal ortamda "sanat" üretebilir hale getirmiştir. Sanat bilgisi ve tecrübesinden öte, teknik beceri ve matematiksel bilginin üstün geldiği belirli dokunuş, bekleyiş ve tamamlama kurallarıyla işleyen, aslında tamamen sistematik yani sanatçıyı kendi kurallarına bağlayan bir üretim ortamıyla mücadele olgusunu da ortaya çıkarmıştır (Çokokumuş, 2012: 53).

Görsel ifade biçimi 21. yüzyılda da bilgi toplumunun teknolojisine ayak uydurarak dijital sanat kavramı ile bambaşka bir şekle bürünmüştür. Dijital sanat veya sayısal sanat, genel anlamda üretilişinde bilgisayarın rol aldığı, fiziksel olmayan nesnelerin üretilmesiyle gerçekleşen sanat biçimidir.

Dijital sanat günümüzde; sanatsal pratikleri için sadece tek bir estetik alanı tarif etmez. Sanatçılar baskı, dijital fotoğraf, video gibi sanatsal pratiklerle dijital teknoloji olanaklarından faydalanmaktadır. Eserler direkt olarak dijitalin karakteristik özelliklerini taşırken bazı durumlarda ise eserlerin dijital ya da analog özelliklerin hangisini taşıdığını net bir şekilde söyleyebilmek çok kolay değildir (Paul, 2002: 472).

İmgelerin gelecekteki sanatsal etkinlikler içerisinde nasıl bir yer alacakları konusu da şimdiden birtakım ipuçlarını barındırmaktadır. Günümüz sanatında en genel anlamıyla yeni medya olarak adlandırılan olguya baktığımızda, var olan sanatsal etkileşim içerisinde bilgisayar teknolojisi ile resim, fotoğraf ve video gibi sanat dalları arasındaki bir yakınsamadan söz etmiş olmaktayız. Sayısal teknoloji kullanarak oluşturulan bu yeni nesil sanatsal imgeler; görüntü oluşturma, heykel, enstalasyon, sanal gerçeklik, performans, müzik ve ses sanatı, animasyon ve video, yazılım, veri tabanı ve oyun sanatı, net sanatı olarak sınıflandırılabilecek sanatsal etkinlikler aracılığıyla boy göstermektedir (Wands, 2006: 145). Sanatsal etkinlikler içerisinde 'yeni medya' tanımı itibarıyla, dağıtım ve gösterim amacıyla bilgisayar teknolojisini kullanan kültürel nesnelerdir (Manovich, 2001: 62).

Tüm bu yaklaşımlar ilkel dönemlerden günümüze kadar geride bıraktığı binlerce yıllık süreçte sanatın, birçok akımın, görüşün, inancın, düşüncenin, toplumsal yapının, teknolojik gelişmelerin etkisi ile önemini artırdığını ve geliştiğini düşündürmektedir.

3. Görsellerle Kurulan İlişki; Eğitimsel Boyut

3.1. Görseller ve Öğrenme

İnsanların ilk çağlardan beri görselleri iletişim aracı olarak kullanmalarının sebebi olarak görsellerle kendilerini kolay ifade etmeleri ve görseller vasıtasıyla daha kolay öğrenebilmeleri gösterilebilir. Bir çocuğun gelişimsel süreci incelendiğinde de, okuma yazma öğrenmeden ve hatta daha konuşmaya başlamadan önce görselleri kullandığı görülür. Bireylerin görsellerle kurduğu naif ilişkiler de göz önünde bulundurulduğunda görsellerle daha kolay öğrenmek insanların doğasında olan bir olgudur.

Eğitimde görsellerin hiç kuşkusuz ki öğrenme ve öğretme süreçleri boyunca önemli bir yeri vardır. Görseller, derslerde görsel malzemeler ve uyarıcılarla

öğrencilerin kolayca etkileşime girdiği yönlendiricilerdir. Boydak (2001: 3) öğrencilerin harita, poster, şema, grafik gibi görsel araçlarla kolay öğrendiklerini ve bu araçlarla öğrendikleri bilgileri kolay hatırladıklarını, öğrendiklerini hatırlarken de konuları gözlerinin önüne getirerek hatırlamaya çalıştıklarını söylemiştir. Eğitim süreçleri içerisinde görsellerin kullanımı öğretme ve öğrenme becerileri açısından da oldukça gereklidir. Demirel (2001: 42) eğitimi genel anlamda bireyde davranış değiştirme ve bireylerin davranışlarında kendi yaşantıları yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirme süreci olarak tanımlamaktadır. Öğrenme, eğitim süreçlerinde ulaşılmak istenen hedeflerden en öne çıkanlarından biridir. Aynı zamanda öğrenme süreci kişiden kişiye değişiklik gösteren ve kişinin becerilerine bağlı olarak gelişen bir süreçtir.

Arnheim (2004: 64) yeni bilgileri öğrenirken görsel algı ile zekânın bir şeyleri kavramadaki önemini vurgulamıştır. Bununla birlikte üzerinde bilgimiz olan bir şeyi görerek algılamamızla onu sadece düşünerek algılayabilmemiz arasında bir fark olmadığını da ileri sürmüştür. Basit bir örnek olarak uzakta olan nesnenin bizim bilincimizde olan görüntüsü onu objektif olarak uzaktan da gördüğümüzde bizde büyük olduğu hissini uyandırır. Buradan hareketle bilgimizin görüşümüzü ne kadar değiştirebildiğini görürüz. Ne olduğunu bildiğimiz bir şeyi daha küçük ya da olduğundan farklı bir şekilde de görsek bu bildiğimiz ve öğrendiğimiz eski görüntüyü değiştiremeyeceği anlamına gelmektedir.

Beynimizin işleme gücünün yaklaşık yarısı görsel anlamda görme ve işleme odaklıdır; bir sınıftaki öğrenmenin büyük bir kısmının görsel sistem aracılığıyla gerçekleşmektedir. Vizyonumuz, çevremizdeki dünyayla etkileşimde bulunmanın anahtarıdır ve öğrenme konusunda diğer tüm duyuları körüklemektedir. Childers ve Houston (1984: 647) resim üstünlüğünün etkisi ile ilgili yaptıkları bir araştırmada, görsel imgelemlerin zengin bir hatırlatma aracı olduğunu ortaya koymuşlardır. Araştırıcılar, görüntünün depolanmış anlamsal bilgiler veren bir çeşitlendirme içerdiğini, bu nedenle sadece sözel girdileri kullanmanın belleğe daha az etkili bir yol sunduğunu ve görsel okuryazarlığın bu nedenlerle çok önemli olduğunu vurgulamışlardır. Görsel işleme sistemlerinin bireylerin fiziksel ve kültürel farklılıklarından dolayı değişik şekillerde çalıştığını söylemek yanlış olmaz.

Okumak ve kavramak için önce "bakmak" gerekir. Bu anlamda, günümüzde yeni okumaya başlayan çocukların görsel materyallerle fazlasıyla desteklenmiş ders kitaplarına bir göz atmak yeterlidir. Harfleri tanımalarını kolaylaştırmak amacıyla, resimlerle bağlantı kurularak öğretim yapılmaktadır. Harfler soyut imgeler olduğu için, resimler ve fotoğraflar metinlere geçişi kolaylaştırmaktadır.

Eğitim bilimci Edgar Dale öğrenme sürecinde bunu Öğrenme Konisi ile ispatlamaktadır. Bu koniye göre, yüzlerce sayfanın okunmasıyla anımsanan sadece yüzde 10 iken, izlenen bir filmin ardından yüzde 50'si hatırlanmaktadır (Aktaran: Buehler, 2000: 8).

3.1. Görsel Beceriler

Bilginin bolluğunun görsel olarak sunulduğu ve bu karmaşıklığın görsel olarak çözümlendiği bir çağda iletişim için geliştirdiğimiz bazı görsel becerilerimiz de vardır. 21.yy'ın gerektirdiği bu görsel beceriler; görsel düşünme, görsel okur-yazarlık, görsel öğrenme, görsel dil, görsel iletişim ve görsel tasarım olarak sıralanabilir. Görsellerin gittikçe baskınlaştığı bu çağda, görsellerle kurulan ilişkilerin geliştirilmesi de zorunlu hale gelmiştir. Okullarda bu becerilerin gelişimi için planlanmış geniş yelpazelerde çalışmalar yapılmaktadır. Bu amaçla, hem derslerin içinde görsel destekli materyallerle öğrenme desteklenirken, hem de görsellerle iletişimin güçlendirilmesi için görsel algı, görsel okuryazarlık ve görsel iletişim gibi derslere yer verilmektedir.

Görsel becerilerin öğrenciler tarafından kullanılması bu becerileri edinmelerine bağlıdır. Öğrencilerin bu becerileri edinmeleri de kendi yaş özelliklerine göre düzenlenmiş görsel sanatlar dersleri ile sağlanabileceğinden, sanat derslerinin eğitim öğretim planlamalarında yeterli ders sayıları ile programlanmış olması gerekmektedir. Bu derslerde görsel ve motor koordinasyonlarını geliştiren öğrenciler, aynı zamanda görsel olarak düşünebilme ve bu düşüncelerini görsel olarak tasarıma geçirebilme gibi çalışmalar yoluyla yaratıcılıklarını ve eleştirel düşünme becerilerini de geliştirmiş olurlar. Görsel-motor koordinasyon, gelişimin temel basamaklarından birisi olup, öğrenmenin de başlangıcıdır. Küçük çocuklarda görsel-motor koordinasyon gelişimi, görme alanı içerisindeki çeşitli nesnelere yönelerek bedenini ve ellerini kullanmasıyla başlar.

Öğrenciler okul dışı yaşantılarında çok sayıda hareketli ve hareketsiz görüntü ile karşılaşmakta ve uğraşmaktadır. Bu karşılaşmalar günümüzde daha önce hiç olmadığı kadar sıklıkta ve yoğunlukta gerçekleşmektedir. Öğrencilerin ekran başında geçirdikleri zamanlarının 1999'dan bu yana iki katına çıktığını belirten Wartella, Rideout, Lauricella, & Connell (2013: 22), öğrencilerin böyle bir görsel bombardımana maruz kalmalarının, gördükleri tüm görüntüleri eleştirel olarak analiz etmeyi ve yönlendirmeyi bildikleri anlamına gelmediğinin de altını çizmişlerdir. Nitekim artık okumanın sadece yayınlara ya da münferit metinlerin anlaşılması üzerine kurulmamasından öğretmenlerin görsellerin anlaşılmasında öğrencileri desteklemeleri ve gençlerin kullandıkları çeşitli yöntemleri ele almaları daha önemli hale gelmiştir (Stone, 2007: 52).

Görselleri doğru okuyabilmek ve anlayabilmek onlarla kurduğumuz ilişkiye bağlıdır. Görsellerle iletişim kurma ve anlama yeteneği olarak tanımlanan ve günümüzde adını sıkça duyduğumuz görsel okuryazarlık kavramı görsellerle kurduğumuz ilişkilerin bütünüdür.

Evrensel olan görsel kültür ürünlerinin bireyler tarafından anlaşılması da görsel okuryazarlık kavramı içinde ele alınan konulardan birisidir (Akın, 2015: 26). Görsel okuryazarlığın dolayısıyla görsel dilin, evrensel bir dil niteliği kazandığı da söylenmekte olup, artık bu dilin öğrenilmesi zorunlu hale gelmiştir. Televizyon, reklamcılık ve internetin etkisiyle, 21. yüzyılın birincil okuryazarlığının görsel olacağı düşünülmektedir. Öğrenciler, imgelerle metin arasında, yazınsal ve "figüratif" sözcükler arasında akıcı bir biçimde yer değişikliği yapabilmelidirler (Burmark, 2002: 27). Görsel okuryazarlık kavramı da, bu gerekçeyle ortaya çıkmıştır.

Görsel okuryazarlığın temellerini atan bir başka görsel beceri olan görsel düşünme, düşünceleri organize etmenin ve iletişim kurma becerilerinin geliştirilmesinin etkin bir yoludur. Karmaşık ve anlaşılması zor bilgileri aktarmak için iyi bir seçenektir. Bununla birlikte, görsel düşüncede temel kavramlar, sanat ve mimari gibi birçok tasarım disiplininin temel çalışma alanını oluşturmaktadır. Aynı zamanda, sanat ve tasarım teknikleri düşünce sürecini teşvik etmek için yollar açabilir. Düşüncelerin ve fikir yapılarının soyut tasvirler yoluyla oluşturulan eskizleri, düşünceleri kâğıda dökmenin sınırsız yolları için uygun bir zemin oluşturur. Ayrıca özellikle mimarlar için, fikirleri tasarımcıdan müşteriye çeviren etkili bir iletişim aracıdır. Sanat ile görsellerin eğitimle bütünleştirilmesinin tüm avantajlarına rağmen, ustalaşmak zor bir yetenektir. Bu nedenle, ustalaşmak yerine görsel analiz konusunda gelişmek temel olmalıdır. Eskizlerin anlamsız karalamalardan karmaşık bir düşünme aracına doğru gelişmesinin çok fazla zaman alacağı da bilinmelidir (Colin, 2008: 115).

Eğitimsel faaliyetler ve günlük yaşam becerileri görme, görsel algı ve görsel motor becerilerini bir arada gerektirir. Görsel algı süreçleri, duyusal ve zihinsel süreçlerden gelen görsel bilgilerin algılanması ve işlenmesi sürecidir (Gal ve Linchevski, 2010: 171). Çocuklarda, görsel algılama yeteneği gelişen bir süreçtir. Görsel algı becerileri erken çocuklukta hızla gelişir ve on bir-on iki yaş civarında yetişkin seviyesine yaklaşır. Dokuz yaşına kadar çocukların görsel algı becerileri belirginleşmiş olduğu görülür.

3.3 Eğitimde Görsel Kullanımının Önemi

Görselleştirme; betimleme, dönüştürme, genelleme, anlatma, kanıtlama ve görsel bilgiyi yansıtma yeteneği olarak tanımlanabilir. Çocuklar resim yaparken bu becerilerin her birini kullanmaktadır. Yaptıkları resimler, aslında çocukların görselleştirdikleri iç dünyalarıdır.

Çocukların çok küçük yaşlardan itibaren kendi zihin dünyası ile dış dünya arasında resim yolu ile bağ kurdukları görülmektedir. Çocuk resmi, çocuğun kendi duygu ve düşüncelerinin bir ürünü olduğu için özellikle okul öncesi dönemlerde çok önemlidir. Çünkü çocuk sözle ifade edemediği birçok kavramı resim yolu ile anlatabilmektedir. Resim yapma başka bir deyişle çocuğun kendisini rahatça ve özgürce ifade etmesine olanak sağlar. Çocuğun yaptığı resimlerde kendi davranışlarının ve kendi yeteneğinin izleri görülür. İlk karalamalar bir çocuğun ilk eserleridir. Çocuk, çevreden edindiği izlenimleri, deneyimleri ve davranışları resminde gösterir. Çocuğa resim yapması için olanak tanındığında, ona çok özel bir şeyler yapabilmesi için fırsat verilmiş olur. Bu yolla fikir ve düşüncelerini kâğıda aktarır, hayallerini, düşüncelerini ve fikirlerini kâğıt üzerinde şekillendirir. Çevresini şekil, zemin, renk açısından nasıl algıladığı, algıladıklarını kendi görüş açısından hangi aşamalarda yaratıcı bir şekilde değerlendirdiği çocuğun resimlerinden takip edilebilir.

Çocuklarda şekil-zemin algısı üç ila beş yaşları arasında hızlı bir gelişim gösterir. Mekânda konum algısı yedi ile dokuz yaşları arasında gelişimini tamamlar. Şekil sabitliği yeteneği altı ile yedi yaşları arasında hızlı bir gelişim gösterir, sekiz ile dokuz yaşlarında sabitlenir. Çocuklarda daha karmaşık mekânsal ilişkileri algılama çocukluk boyunca gelişmeye devam eder ve on yaşında yetişkinlik düzeyine gelir (Tsai, Wilson ve Wu; 2008: 650).

Geleneksel görüşlerin bir kısmı çocukların çizimlerini zihinsel kavramlarla açıklarken, bir kısmı da güdülere ve çizimin duyguları ifade eden yönü ile açıklamaktadırlar. Çocuk resimlerine kuramsal açıdan bakan görüşler dört ayrı yaklaşımda ele alınmaktadır. Bunlar;

1. Gelişimsel Yaklaşım (Oyun Olarak Çizim): Çocukların neden çizdikleri sorusunu, çizimi bir çeşit oyun faaliyeti olarak açıklayan kuramdır.
2. Projektif Yaklaşım: Çocukların resimlerini kliniksel yansıtmacı yaklaşımla açıklayan kuramdır. Bu kuramın temelinde psikoanalitik kuram vardır.
3. Sanatsal (Artistik) Yaklaşım: Bu kuram çocuğun resim yaparken aldığı zevk üzerinde durur.

4. Sembolik Yaklaşım: Bu kurama göre çocuk, kendi ilgi ve deneyimlerini ifade ve sembolize edeceği resimler üreterek doyuma ulaşır (Çakır İlhan, 1995: 2).

Çocuklar okula başladıklarında resimsel ifadeleri, soyut düşünce ve şekillerden oluşan görseller düzeyindedir. Okul zamanlarından önce daha çok resim yapan çocuğun resim serüveni okullarda görsel sanatlar dersleriyle sınırlandırılmış olur. Görsel sanatlar derslerinin dışında da çocuklar resim yapmaya özendirilmeli gerek okullarda gerek ev ortamlarında çocuğa resim yapma eyleminin sürdürülmesi onun yaratıcı ve üretken bir birey olması açısından gereklidir. Görsel sanatlar dersi, öğrencilerin yaşlarına ve gelişimsel özelliklerine göre düzenlenmiş, görsel sanatların temel elemanları ve ilkeleri doğrultusunda ilerleyen, görsel sorunların belirlendiği ve çözüldüğü bir uygulama dersidir. Anaokulunda başlar, ilköğretim yıllarında öğrencilerin keyifle vakit geçirdikleri bir ders olarak devam eder, ilerleyen yıllarda ise bu ders öğrencilerin daha karmaşık görsellerle iç içe olup, görselleri tanımlayacak bilişsel ve motor beceriler geliştirdikleri bir niteliğe sahip olur. Özellikle sınıf büyüklüğü arttıkça, bu görsel becerilerin arasına eleştirel düşünme, problem çözme, işbirliği yapma, görsel okuryazarlık gibi aktarılabilir beceriler de eklenecektir.

Dünyanın neresinde ve hangi kültürün etkisinde kalmış olurlarsa olsunlar, çocuk resimleri birbirine benzemekte ve aynı gelişim aşamalarını göstermektedir. Zhukovsky ve Pivovarov (2010: 39), çocuk resimlerinin birbirine benzerliğini aynı geometrik alfabenin kullanılmasına bağlayarak farklı ulusların çocuklarının birbirlerinin resimlerini kolayca okuyup anladığını vurgulamışlardır. Ancak yetişkinlerin bunları anlayamadığını ve bu resimlerde bireysel somut nesnelerin kopyalarını tesadüfen gördüklerini, resimlerin özünü göremediklerini de belirtmişlerdir. Yetişkinlerin sıradan somut nesnelere benzer hale getirmek için çocuk resimlerini düzeltmeye çalıştıklarında büyük bir yanılgı içine girdiklerini belirterek böyle resimlerin ana parametresinin simgesel tarafları olduğunu da vurgulamışlardır. Çocuk resimlerinde yer alan özellikleri şöyle sıralayabiliriz;

1. Çocukların çalışmaları duygusal yaşantılar ile doludur.
2. Resim, hayal gücünün ilk itici gücü sayesinde ortaya çıkar.
3. Çocuğun izlenimleri ve yaşantıları yaptığı resmi etkiler ve çeşitlilik gösterir.
4. Renklerin kullanımı çocuğun duygusal yapısını ele verir.
5. Karalama devresinde bile çocuk kendi aktif hareketinden büyük zevk alır.

6. Çocuklar betimleyici düşünürler. Onların bu özellikleri kendilerini resimle ifade etmede iç dünyaları daha baskın çıkar.
7. Çocuk resimlerindeki yerleştirme (proporsiyon) sistemi tuhaf bir şekilde sübjektiftir. Ben merkezlidir.
8. Yaşantıların yansımasında zaman ve mekân iç içe girmiştir.
9. Bu betimleyici ve plastik dünya, çocuğun gelişiminde tekrar ortaya çıkmaz. Bu olay bireysel ve bir defaya özgüdür (Szopponos,1992; Akt: Çakır İlhan, 1995: 6).

Çizim yapma süreci düşünme, fikirleri keşfetme ve öğrenme için doğal bir süreçtir. Bir bebekken dahi dünyayı görsellerle algılamaya başlayan insanlar görsel üretmeye ve görsel düşünmeye çok küçük yaşlarda başlamaktadırlar. Her çocuk çizim yapmaktan hoşlanmakta ve buna bolca vakit ayırmaktadır ancak büyüdükçe çizimin sanatçıların işi olduğuna karar verip çizim yapmaktan vazgeçebilme durumu birçok çocukta ortaya çıkmaktadır. Yetersiz çizim yaptığını, çizimlerinin güzel olmadığını düşünmek ve bu sebeplerden dolayı çizim yapmayı bırakmak büyük bir yanlıştır. Çünkü resim yapmanın amacı, aslında çok güzel ve gerçekçi resimler yapmak değildir. Resim yapmanın amacı; resim yaparken, eleştirel düşünme, yaratıcı düşünme, görsel algı, analiz ve sentez, parça bütün ilişkisi, çevreyi gözlemleme, estetik algı gelişimi gibi birçok yetenek ve beceriyi bir arada kullanarak, çocuğun bu becerileri hayatı boyunca kullanabilecek beceriler haline dönüştürmesidir.

Toplumların uygarlık seviyeleri sahip oldukları sanatsal ve görsel kültür birikimleri ile eşdeğerdir. Sanatsal ve kültürel birikimler uzun süreçler ve iyi eğitimin sonucu olarak toplumlarda ortaya çıkar. Sanat eğitimi küçük yaşlardan başlayarak görsel eğitim sağladığından dolayı görsel kültürün hem oluşmasında hem de üretilmesinde aktif rol alacak bireyler yetiştirmektedir.

Çevresini iyi gözleyebilen, verilen mesajların arasından doğru olanı yakalayabilen, karşılaştırma yapabilen, görsel çeşitlilikte analiz yapabilen, estetik algısı gelişmiş, kendini görsel dille anlaşılır olarak ifade edebilen birey bu kazanımları sanat eğitimi sürecinde edinebilmektedir. Bir temel olarak görülen sanat eğitiminin üzerine inşa edilecek olan günümüz görsel okur-yazarlığı, görsel zekâyı geliştirirken görsel uyarılara karşı bilinç düzeyini de yükseltmektedir. Böylece bilinçli görsel üreticiler ve bilinçli görsel tüketiciler günümüz toplumunda gelecek kuşaklar adına yerlerini hazırlayabileceklerdir. Çevremizi saran yığınla görsel simgeler ve göstergeleri okuyan, anlayan, kavrayan ve etkilenen insan kitlelerinin sanat eğitimine ve sanat eğitimi aracılığıyla görsel okurluğa erişebilmesi gerekmektedir. Buda toplumun her kesiminin mutlaka sanat eğitimi almasından geçmektedir.

4. Sonuç

İnsanlar doğdukları andan itibaren dünyayı görsellerle tanımaya başlayarak görsellerle ilk ilişkilerini kurmaktadırlar. Dünyayı tanımak ve anlamlandırmak için bu kadar önemli olan görseller insanların hayatları boyunca kullanacakları bir iletişim yolu olacaktır. Bu iletişim görsel uyaranları anlama, görsel mesaj üretme gibi kişinin farklı görsel beceriler geliştireceği bir bilişsel sürece dönüşmektedir.

İlk insanlardan başlayarak günümüze kadar binlerce yıllık değişim ve dönüşüm geçiren görseller kullanıldıkları zamana bakmaksızın iletişim ve ifade yolu olarak karşımıza çıkmışlardır. Mağara duvarlarından büyük piramitlerin iç duvarlarına kadar resimleme dürtüsü insanoğlunun doğasında var olmuş ve süregelmiş bir dürtü olarak modern sanattan dijital sanata kadar günümüzde de aynı serüvenini sürdürmektedir. Yazının bulunması, fotoğraf makinesinin icadı, sinema ve televizyonun hayatımıza girmesi gibi gelişmeler görsel ifade biçimlerinin yönünü değiştirmiş ve ivme kazandırarak gelişimini hızlandırmıştır. Dini inançların baskısı, siyasi ve politik görüşler ve toplumsal baskılar da zaman zaman görsel ifade biçimlerinin seyrini yönlendirmiş ve etkisi altında bırakmıştır. Bilgisayar ve internetin sağladığı teknik ve materyal özgürlüğünün yanı sıra bilginin kolay ulaşılabilir ve kolay hareket edebilir olması görsellerin üretilmesinde sınırsız seçenekler sunmuştur.

Eğitim açısından değerlendirdiğimizde ise görsellerin bu kadar baskın olduğu bir çağda eğitim sistemleri içerisinde görsellerin avantajlarını kullanmak öğrencilerin öğrenme süreçlerinde avantajlar sağlamıştır. Görsel olarak öğrenmenin ya da görsellerle desteklenmiş öğrenme ortamlarında öğrencilerin daha kolay öğrendikleri ve öğrendikleri bilgileri daha çok hatırladıkları görülmüştür. Öğrenme süreçlerinde görsel kullanımı bu açıdan desteklenmeli ve kullanımının arttırılması gereken bir materyal olarak görülmektedir.

İçinde yaşadığımız görsel çağın gerekleri olarak edinilmesi gereken görsel becerilerde eğitim ve sanat eğitimi vasıtasıyla geliştirilmelidir. Bu beceriler görsel düşünme, görsel okuryazarlık, görsel dil, görsel tasarım ve görsel algı gibi beceriler olarak sıralanabilir. Sanat vasıtasıyla eleştirel düşünme, analiz, sentez, betimleme, kıyaslama, oluşturma ve yaratıcılık gibi beceriler kullanılacağından, görsel becerilerin gelişimi için çocuklar daha çok sanat üretmeye yönlendirilmelidirler.

Kaynakça

Akın, N. O. (2012). "A Practical Study of Visual Culture Conveyance". *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 51, 672-676.

Akın, N. O. (2015). "Culture Transferring by Plastic Arts Education". *Global Journal of Arts Education*, 5 (1), 25-30. doi: http://dx.doi.org/10.18844/gjae.v5i1.56

Alpan, G. (2008). "Görsel Okuryazarlık ve Öğretim Teknolojisi". Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 5 (2).

Arnheim, R. (2004). *Art and Visual Perception: A Psychology of The Creative Eye*. Berkeley: University of California Press.

Aslan, U. T. (2003). "Görsel Olanı Okumak: Eleştirel Görsel Okur-Yazarlık". İletişim Araştırmaları, 1 (1), 39-65.

Boydak, A. (2001). Öğrenme Stilleri. İstanbul: Beyaz Yayınları.

Buehler, M. (2000). "Conceptualizing Distance Learning & Info Literacy". *Lacuny Institute 2000*, http://wally.rit.edu/information/CUNY2000/sld008.htm,10/08/2002.

Burmark, L. (2002). "Learn to see, see to learn". [Abstract]. ERIC NO: ED461850.

Colin, W. (2008). *Visual Thinking for Design ([Repr.]. ed.). Burlington, Mass.:* (Morgan Kaufmann Series in Interactive Technologies) 1st Edition.

Childers, T. L. & Houston, M. J. (1984). "Conditions for A Picture-Superiority Effect on Consumer Memory". *Journal of Consumer Research*, 11 (2), 643-654.

Çakır İlhan, A. (1995). "Okulöncesi Eğitim Programlarında Resim Dersinin Yeri". earsiv.anadolu.edu.tr.

Çokokumuş, B. (2012). "Dijital Ortamda Kültür ve Sanat". *International Journal of New Trends İn Arts, Sports & Science Education (IJTASE)*, 1 (3), 51-66.

Demirel, Ö. (2001). Eğitim Sözlüğü. Ankara: Pegem A Yayınları.

Denzin, K. N. (1995). *The Cinematic Society: The Voyeur's Gaze*. London: SAGE.

Ellul, J. (2012). Sözün Düşüşü. Hüsamettin Arslan (çev.). İstanbul: Paradigma Yayıncılık.

Gal, H. & Linchevski, L. (2010). "To See or Not To See: Analyzing Difficulties in Geometry From The Perspective of Visual Perception". *Educational Studies in Mathematics*, 74 (2), 163-183.

Gegenfurtner, K. R. (2005). Beyin ve Algılama. Ankara: İnkılâp Kitabevi.

Gombrich, E. H. (2007). Sanatın Öyküsü. (16. Baskı). (çev. E. Erduran, Ö. Erduran). *İstanbul: Remzi Kitabevi.*

Göksungur, İ. (2006). Fotoğrafın Sanatsal Özellikleri (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü.

İlkyaz, A. & Şahin, D. (2014). "Fotoğrafın Sanat Serüveni". İdil Sanat ve Dil *Dergisi*, 3 (14),159-172.

Ketenci, H. F. & Bilgili, C. (2006). Yongaların 10000 Yıllık Gizemli Dansı: Görsel İletişim ve Grafik Tasarımı. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.

Manovich, L. (2001). *The Language of New Media*. Cambridge, MA: Massachusetts lnstitute of Technology Press.

MEB. (2013). Reklam ve Tasarım. Eğlence Hizmetleri. Ankara: T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları

Metallinos, N. (1994). *Physiological and Cognitive Factors in The Study of Visual İmages*. In D. M. Moore & F. M. Dwyer (Eds.) Visual literacy - A spectrum of visual learning. (p.53-62). New Jersey 07632: Educational Technology Publications Englewood Cliffs.

Mirzoeff, N. (1998*). "What Is Visual Culture?"*. The Visual Culture Reader. Nicholas Mirzoeff (ed.). London&New York: Routledge.

Parsa, A. F. (2007). "Görsel Okuryazarlık: Görselleri Okuma Değerlendirme ve Yaratma Süreci". Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Hakemli Dergisi, Yeni Düşünceler, s. 111-129, Şubat.

Paul, C. (2002). "Renderings of Digital Art". *Leonardo,* 35 (5), 471-474.

Pettersson, R. (2013). "Wiews of Visual Literacy". *Journal on Images and Culture*. Issue 1: February.

Rose, G. (2001). *Visual Methodologies*. London: Sage Publication.

Stone, J.C. (2007). *Popular Websites in Adolescents' Out-Of-School Lives: Critical Lessons on Literacy*. In M. Knobel & C. Lankshear (Eds.), A new literacies sampler (pp. 49–65). New York, NY: Peter Lang.

Tansuğ, S. (1996). *Resim Sanatının Tarihi*.3. Baskı. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Tsai, C. L. Wilson, P. H. & Wu, S. K. (2008). "Role of Visual–Perceptual Skills (Non-Motor) in Children with Developmental Coordination Disorder". *Human Movement Science*, 27 (4), 649-664.

Turani, A. (2003). *Dünya Sanat Tarihi*. 9. Baskı. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Türkmenoğlu, H. (2014). "Teknoloji ile Sanat İlişkisi ve Bir Dijital Sanat Örneği Olarak Instagram". Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi, 2 (4).

Wands, B. (2006). Dijital Çağın Sanatı. İstanbul: Akbank Sanat Yayınları

Wartella, E., Rideout, V., Lauricella, A.R., & Connell, S.L. (2013). *Parenting in The Age of Digital Technology: A National Survey*. Chicago, IL: Center on Media and Human Development, School of Communication, Northwestern University.

Zhukovskiy, V. I. & Pivovarov, D. W. (2010). "Works of Art and Visual Thinking". *European Journal of Natural History*, (2), 38-42.